

VÝVOJ KATALOGIZAČNÍCH PRAVIDEL V ČESKÉ REPUBLICE VE 20. STOLETÍ ANEB MARNÉ VZDOROVÁNÍ ZAHRANIČNÍM VLIVŮM

PhDr. Bohdana Stoklasová
Národní knihovna ČR

Organizátoři mezinárodního semináře o transformaci katalogizačních pravidel (Řím, květen 1999) mne požádali o příspěvek ilustrující vývoj katalogizačních pravidel a souvisejících standardů u nás zejména v posledních letech. Při jeho přípravě jsem znovu prošla posledních deset let bohatých na změny, hledání, váhání i omyly (často mé vlastní). Postupně jsem prohlédla a porovnála většinu materiálů, které museli pracovníci českých knihoven připravit a ve velmi „syrové“ podobě aplikovat a prověřit v praxi. V každodenním pracovním kolotoči se nám často zdá, že postupujeme příliš pomalu a že výsledky naší práce neodpovídají vynaloženému úsilí. Pro zahraničí jsou však zřejmě zajímavé a podnětné, o čemž svědčí skutečnost, že jsme byli vyzváni k přednesení příspěvků o jmenném i věcném zpracování na poslední konferenci IFLA, pozvání na seminář v Římě a další akce.

Předkládaný článek je upravenou verzí příspěvku určeného pro Řím. Pro bývalé řešitele státních úkolů, které (na rozdíl od mnoha jiných státních úkolů) přinesly kvalitní výsledky, na nichž bylo možné dále stavět, členy pracovních skupin i Rady pro katalogizační politiku, kteří standardy připravovali, i katalogizátory, kteří se s nimi pak museli potýkat v praxi a přitom zvládat každodenní příval dokumentů, je rekapitulací i poděkováním. Pro členy nových pracovních skupin i Rady, jejichž jmenování se právě připravuje, i pro katalogizátory „v terénu“, kterým budou další připravované novinky opět komplikovat život, je výzvou a prosbou, aby vydrželi.

Úvod

Česká katalogizační pravidla i praxe prodělaly v průběhu posledního desetiletí řadu doslova revolučních změn. K zásadním změnám došlo v oblasti jmenného i věcného zpracování, změnila se pravidla i formát. Výsledkem je důsledná aplikace mezinárodních standardů (AACR2R, ISBD, LCSH, UDC-MRF, UNIMARC) nejen pro bibliografické záznamy, ale i pro záznamy autorit. Aplikace mezinárodních standardů umožnila rutinní spolupráci a výměnu záznamů nejen na národní úrovni (CASLIN - Souborný katalog České republiky), ale i v mezinárodním kontextu (přebírání záznamů zahraniční produkce z báze WorldCat a naopak - zasilání záznamů souběžně i retrospektivní české národní produkce do báze WorldCat OCLC).

Tematicky se příspěvek soustředí především na pravidla pro jmenné zpracování bibliografických záznamů i záznamů autorit, problematika věcného zpracování a formátů bude zmíněna pouze okrajově, vzhledem k těsné

souvislosti však nemůže být opomenuta. Z hlediska chronologického je těžištěm příspěvku transformace české katalogizační politiky v posledních letech. Zařazen byl i popis historického vývoje českých katalogizačních pravidel, který je nezbytný k pochopení kořenů určitých problémů i řešení a může být užitečný i pro chronologické porovnání vývoje a vlivu katalogizačních pravidel v jednotlivých zemích.

Zatímco pohled na historický vývoj katalogizačních pravidel v České republice do konce 80. let vychází z materiálu H. Vodičkové¹⁾ a má převážně popisný charakter, pohled na poslední dekádu je založen na osobní zkušenosti autorky, proto obsahuje i řadu stanovisek a hodnocení a seznamuje čtenáře nejen s oficiálně publikovanými výsledky, ale i s hledáním, pochybnostmi, konfrontací různých stanovisek a omyly. Samozřejmě se jedná o pohled subjektivní, historicky omezený. Po čase někdo objektivně zhodnotí i naše dnešní snažení a zarámuje je do historického sledu dalších událostí.

Historie

Od vytvoření samostatného státu v roce 1918 bylo v České republice vydáno a jmenně zpracováno více či méně ovlivnilo sedm instrukcí, které se od sebe výrazně liší, tak, jak se od sebe liší celosvětově známé instrukce, z nichž české instrukce vycházely. Českou katalogizační praxi v průběhu 20. století významně ovlivnily:

- Pruská instrukce
- Sovětská pravidla
- Anglo-americká pravidla

Oficiální instrukcí v období celé předmnichovské republiky a dále až do roku 1950 byla **Pravidla katalogu základního (lístkového abecedního seznamu jmenného) s dodatkem o popisu spisů drobných** vydaná v roce 1925²⁾. Pravidla vypracoval ředitel Veřejné a univerzitní knihovny v Praze (dnešní Národní knihovny ČR) **Jaromír Borecký**. Pravidla vznikala v době silného německého vlivu na české knihovnictví a je logické, že jsou silně závislá na pruské katalogizační instrukci z roku 1899³⁾.

V roce 1921 vyšla **Pravidla, jimiž se řídí budování abecedního seznamu jmenného**⁴⁾. Autor pravidel, **Z. V. Tobolka**, byl ředitelem knihovny Národního shromáždění (dnešní Parlamentní knihovna) a pravidla vycházela především z potřeb této instituce. Počítalo se však i s jejich uplatněním ve všech administrativních knihovnách, které měly společně vytvářet souborný katalog. Díky své jednoduchosti našla pravidla širší uplatnění v řadě veřejných knihoven.

Po roce 1948 vznikla potřeba vydání nových pravidel. Důvody byly věcné (existující instrukce již byly zastaralé), ale také ideologické - knihovník se stává aktivním politicko-výchovným pracovníkem a propagátorem hodnotné literatury uložené v knihovně, podle sovětského vzoru je třeba vytvořit instrukci, která by vyhovovala nejen vědeckým knihovnám, ale i knihovnám závodním, po válečných zkušenostech je zřejmá tendence oprostit se od vlivu pruské instrukce. V této atmosféře vycházejí v roce

1950 Prozatímní pravidla abecedního jmenného seznamu⁵⁾. Na rozdíl od pravidel Boreckého a pravidel Tobolkových se již nejedná o „pravidla jednoho muže“, nýbrž o kolektivní dílo. Instrukce se snažila odpoutat od vlivu pruské instrukce a autoři hledali inspiraci mimo sféru jejího vlivu. Po vyloučení tzv. „pruské školy“ zbyly další dvě - sovětská a anglo-americká. Sovětská pravidla⁶⁾ nebyla v době přípravy Prozatímních pravidel dokončena, další alternativou (která zpočátku ovlivnila i sovětská pravidla) byla pravidla anglo-americká⁷⁾. Prozatímní instrukce měla pouze dočasný charakter a byla velmi stručná, velkým knihovnám nevyhovovala a kromě hudebnin nepostihovala speciální dokumenty.

Absence návodu pro zpracování speciálních dokumentů a počátek rozdělení knihovnictví a dokumentace (které se v dalších letech ještě prohloubilo) vedly v roce **1952** ke vzniku další instrukce s názvem **Jednotný katalogizační předpis pro literární službu⁸⁾**, určené pro odborné (speciální) knihovny a dokumentační pracoviště.

Českou katalogizační praxi významně ovlivnila na několik desetiletí **Pravidla jmenného katalogu⁹⁾**, která vznikla v roce **1959** dopracováním Prozatímních pravidel a byla určena velkým a středním knihovnám všech typů. Vedoucím autorského kolektivu byl **Miroslav Nádvořník**. Pravidla byla věnována kromě popisu knih i popisu speciálních dokumentů. V rámci celkového politického kontextu není překvapením výraznější orientace na sovětská pravidla. Tým odborníků, který se na tvorbě pravidel podílel, však sledoval i ostatní nové trendy v katalogizaci, takže pravidla se v hlavních rysech a zásadách shodovala s výsledky pařížské mezinárodní konference o katalogizaci, pořádané v roce 1961. V roce 1960 vyšlo zkrácené vydání pravidel pod názvem Pravidla jmenného katalogu pro střední a menší knihovny¹⁰⁾, v roce 1972 Pravidla jmenného záznamu speciálních dokumentů a analytického popisu.

Kromě pravidel stojí za zmínku příprava státní normy pro zpracování dokumentů. V 60. letech byly zahájeny práce na vytvoření jednotné československé státní normy, která by v oblasti popisu dokumentů pokryla potřeby knihovnických i dokumentačních pracovišť, zahrnovala všechny druhy dokumentů a jejich popis na úrovni monografické, seriálové i analytické. Norma byla schválena v roce 1964 (s účinností od roku **1965**) a vyšla pod názvem **ČSN 01 0195 Bibliografický (dokumentační) a katalogizační záznam¹¹⁾**. Norma měla být závazná a měla tak sjednotit českou katalogizační praxi, která se většinou opírala o Nádvořníkovy Pravidla jmenného katalogu. Pravidla však nebyla závazným předpisem, proto v jednotlivých knihovnách vznikaly při jejich aplikaci četné rozdíly.

Pravidla jmenného katalogu a ČSN 01 0195 platily beze změn po několik desetiletí. Pro úplnost je třeba ještě doplnit **ČSN 01 0188 Tvorba předmětových hesel¹²⁾**. Norma byla schválena v roce 1982 s účinností od roku 1983 a v řadě českých knihoven se používá (s většími či menšími modifikacemi) dodnes. Všechny uvedené standardy vznikaly a dlouhá léta platily v době, kdy v českých knihovnách prakticky neexistovala automatizace, čeští knihovníci měli minimální možnost

cestovat a seznámit se s automatizací a výměnou záznamů v zahraničí, neexistovala možnost pravidelně pracovat se zahraničními bázemi dat na magnetických páskách a postupně na CD-ROM (báze obsahovaly záznamy u nás zakázaných autorů), nebylo dostatečně zřejmé, že kromě vnější manifestace, jíž se uvedené standardy výhradně zabývaly, musí mít záznam určitou přesně danou vnitřní strukturu. Bolestná chvíle pro katalogizátory, kdy vidí katalogizační lístek „rozbitý“ do polí a podpolí určitého formátu, jehož strukturu se musí naučit společně s komplikovanými pravidly a obsluhou systému (obvykle tři objemné manuály místo původní jedné tenké knížky), která je popisována v USA v 60. a v Západní Evropě v 70. letech, nastává u nás relativně pozdě - ve druhé polovině 80. let, po nástupu automatizace, s níž souvisí první etapa transformace českých katalogizačních pravidel. Až do této doby zůstala u nás bez odezvy také **doporučení ISBD**. Výjimkou byla česká národní bibliografie (knihy), kde byla doporučení ISBD experimentálně použita v roce 1982, provozně pak od roku 1983.

Transformace - I. etapa (80. léta-1993, počátek automatizace)

Prvním významným krokem v oblasti automatizace a použití mezinárodních standardů byl projekt **Automatizovaný systém české národní knižní bibliografie - ASNB-K¹³⁾** (pro úplnost je třeba zmínit i pokusy o automatizaci české národní bibliografie v 60. letech - projekt GIPSY¹⁴⁾; vzhledem k omezeným technickým možnostem však projekt nepřekročil rámec experimentu). Cílem projektu ASNB-K, který byl úspěšně završen realizační fází, nebyla tvorba databáze s možností vyhledávání a/nebo dalšího využívání, ale tisk sešitů národní bibliografie. Údaje byly ukládány v textovém editoru do pracovních listů, nikoli do databáze. Součástí projektu však byla rozsáhlá analýza údajů a studium mezinárodních standardů. V projektu byla uplatněna doporučení ISBD, údaje v pracovních listech byly natolik dobře strukturovány, že po několika letech mohly být bez větších problémů zkonvertovány do databázové podoby strukturované v souladu s platnými standardy. **Implementace ISBD** byla revolučním a v naší zemi nadčasovým krokem. Pracovníci českých knihoven totiž pokládali interpunkci, která se začala objevovat v sešitech národní bibliografie od roku **1983**, spíše za kuriozitu, než standard hodný následování. Byl-li projekt ASNB-K jednoznačně pozitivním krokem v oblasti jmenného zpracování a strukturování údajů, o oblasti věcného zpracování to říci nelze. Speciální úprava předmětových hesel s ohledem na tištěné rejstříky znamenala vznik dlouhých hesel s minimální frekvencí výskytu (většina hesel jsou unikáty), roztříštění věcného zpracování produkce pro národní bibliografii a katalogy v Národní knihovně ČR (dále NK) a po řadě let velmi obtížnou transformaci právě na úseku národní bibliografie.

Projekt **Automatizovaný systém zpracování fondů - ASZF¹⁵⁾** (zpracování anglické literatury) realizovaný v NK v roce **1987** je prvním projektem, kde byla doporučení ISBD cíleně a důsledně promítnuta do

datábázové struktury, velká **pozornost byla věnována nejen formátu výstupního zobrazení, ale i vstupního uložení dat.** V rámci projektu vzniká základ datové struktury, která byla postupně zapracována do **Obecné datové struktury**¹⁶⁾ dokončené v roce 1988.

Obecná datová struktura byla představena knihovnické veřejnosti na semináři o automatizaci knihoven ve chvíli, kdy mnoho českých knihoven začínalo v souvislosti s automatizací řešit otázku, čím naplnit systém CDS/ISIS či jednoduché systémy vlastní výroby tak, aby bylo možné záznamy vyměňovat. (Jiná alternativa pro automatizaci českých knihoven tehdy neexistovala, vznikající integrované systémy zahraniční provenience byly mimo jejich finanční možnosti.) První reakce na obecnou datovou strukturu byla převážně negativní - množství polí a podpolí i rozsah materiálu vyvolaly odpor jak mezi zastoupenými knihovníky, tak mezi prvními tvůrci a dodavateli knihovnických systémů. Mnoho knihovníků zde prvně vidělo názorné „rozbití“ katalogizačního lístku do množství nezvyklých polí a podpolí a jejich negativní reakce byla pochopitelná, tvůrcům a dodavatelům systémů se nelíbila granularita datové struktury a nutnost rozbití údaje na malé segmenty a postupně je skládat pro výstup, indexy pro vyhledávání atd. Postavit systém z hrubých segmentů je samozřejmě mnohem snazší. Řada pracovníků českých knihoven i dodavatelů systémů si však uvědomila, že právě touto, byť nesnadnou cestou bude třeba se vydat a že Obecná datová struktura je pouze začátkem nevyhnutelných změn.

Na Obecnou datovou strukturu navazuje v roce 1989 **Výměnný formát** pro bibliografický (dokumentační) a katalogizační záznam¹⁷⁾, který je jádrem systému MAKS (**Modulární automatizovaný knihovnický systém**)¹⁸⁾. MAKS se stal základem pro automatizaci několika stovek českých knihoven, které používaly systém CDS/ISIS na konci 80. a na počátku 90. let (některé ho používají dodnes). Na typový projekt z roku 1989 postupně navázalo několik prováděcích projektů pro jednotlivé druhy dokumentů. Při tvorbě Výměnného formátu vycházeli autoři z formátu UNIMARC a zcela logicky byla nastolena otázka: UNIMARC či národní formát? Plné využití formátu UNIMARC nebylo možné, protože systém CDS/ISIS zpočátku umožňoval využití maximálně 99 polí, neumožňoval použití opakovatelných podpolí v rámci polí a indikátorů. Tolik systémové limity. Na konci 80. let navíc nebylo jasné, zda UNIMARC nalezne praktické uplatnění vedle již mnohem rozšířenějšího a více propracovaného i ověřeného formátu USMARC. V neposlední řadě je třeba s odstupem deseti let přiznat, že tvůrci Výměnného formátu (včetně autorky článku, která byla vedoucí autorského kolektivu) nepochopili formát UNIMARC ve všech detailech a měli tendenci spíše vidět (a snažit se ve Výměnném formátu napravit) jeho nedostatky, než akceptovat sílu unifikace (být nedokonalé) pro mezinárodní výměnu záznamů. Výměnný formát byl ovšem dostatečně detailní, takže převod záznamů do formátu UNIMARC nebyl později problémem. Největší problémy způsobilo naše vlastní „vylepšení“ formátu UNIMARC v oblasti autorských údajů. Vzhledem ke značnému rozšíření Výměnného formátu pokrýval jeden konverzní

program potřeby mnoha knihoven. Součástí Výměnného formátu byla i detailní specifikace údajů, která se opírala o **doporučení ISBD**. Prostřednictvím systému MAKS se podařilo doporučení ISBD prosadit poněkud kuriózním způsobem do praxe českých knihoven podstatně dříve, než vyšel v roce 1993 první oficiální překlad¹⁹⁾. V systému MAKS se doporučení ISBD promítla nejen do specifikace údajů a jejich strukturování pro zápis na vstupu, ale i do předdefinovaných formátů pro výstupní zobrazení a tisk katalogizačních lístků. Jinou variantu systém záměrně nenabízel, ačkoli pracovníci různých knihoven požadovali i výstup podle starých pravidel s tím, že čtenáři si na nové zobrazení nezvyknou a bude pro ně obtížné se v něm orientovat (čtenáři si pak často odlišného zobrazení - především interpunkce - vůbec nevšimli).

Při přípravě systému MAKS se jasně projevila zastaralost pravidel i normy z šedesátých let a byl nastolen problém nových pravidel. Otevřená zůstávala zejména otázka záhlaví, kterou se doporučení ISBD nezabývají. Z „velkých“ instrukcí se jevila jako nejpříjemnější v této době Anglo-americká pravidla, k jejich přijetí jsme však potřebovali teprve dozrát. V roce 1989 se nám jevila příliš anglo-americká (především příliš odlišná od naší dosavadní praxe), příliš obsáhlá a navíc zde byly dílčí i zásadní rozpory s některými doporučeními IFLA.

Stará pravidla nevyhovovala, existující zahraniční vzory rovněž ne, připravit nová pravidla v dohledné době nebylo možné. Přitom bylo nutné velmi rychle připravit návod pro popis různých druhů dokumentů včetně těch, které vznikly po vydání pravidel i normy z 60. let. Rychlé řešení slibovala revize normy ČSN 01 0195. Práce na revizi probíhaly průběžně již řadu let a podíleli se na ní pracovníci českých i slovenských knihoven (obdobná kooperace existovala i v případě Výměnného formátu). Na konci 80. let byly práce na revizi normy ukončeny a v roce 1990 byla schválena s účinností od roku 1992. Revidovaná norma vyšla pod změněným názvem **Bibliografický záznam**²⁰⁾. Nahradila sice normu stejného čísla z roku 1965, rozšířila repertoár zahrnutých dokumentů a zohlednila doporučení ISBD, vzhledem ke svému rozsahu však nemohla nahradit pravidla. Kromě popisných údajů bylo třeba nově řešit i problematiku tzv. soupisných údajů, neboli záhlaví.

Nová pravidla byla vypracována v průběhu roku 1992. V souvislosti s jejich přípravou byla znovu diskutována možnost převzetí Anglo-amerických pravidel, která však byla opět zamítnuta (na rozdíl od roku 1989 již ne jednoznačně, ale po poměrně ostrých diskusích). Byl zvolen volnější vztah - nová česká pravidla vycházela z Anglo-amerických pravidel, respektovala ISBD a zároveň se snažila o integraci všeho moderního a pozitivního z dalších katalogizačních pravidel domácích i zahraničních. V tomto směru byly provedeny rozsáhlé studie a srovnávací analýzy, po letech silných vlivů z té či oné strany zde byla snaha vytvořit česká katalogizační pravidla vycházející ze všeho dobrého, co bylo v katalogizaci až dosud vymyšleno doma i v zahraničí. Právě silný vliv a postupné odmítnutí vlivu pruské i sovětské instrukce v minulosti nepochybně vyústil v rezervovaný postoj k dalšímu „velkému vzoru“, tentokrát instrukci

anglo-americké. Kolektiv čtyřiceti autorů, v čele s Hanou Vodičkovou vybavenou skvělou teoretickou znalostí nejruznějších katalogizačních instrukcí, vytvořil úctyhodné dílo v rozsahu 597 stran pod názvem **Pravidla jmenného popisu**²¹⁾, která měla být vydána v roce 1993 a nahradit Pravidla jmenného katalogu z roku 1959. Pravidla jmenného popisu však nikdy vydána nebyla, přestože byla koncipována progresivně. Zahrnula všechny existující druhy dokumentů a oproti stávající praxi se zde objevila řada zásadních změn: popis pod korporativním autorem, popis pod unifikovaným názvem, změna způsobu popisu pod názvem, interpunkce podle doporučení ISBD. V pravidlech se objevila řada originálních a s ohledem na směnitelnost záznamů nejen na mezinárodní, ale i na národní úrovni velmi problematických řešení. Hlavním zdrojem kritiky byly tzv. autorské selekční údaje, které tvořily velmi svéráznou alternativu jmenného záhlaví. Autorské selekční údaje vyplývaly z nedostatečného pochopení požadavků na směnitelnost záznamů a z nedostatečného pochopení potřeb, ale i možností automatizace. V celých pravidlech byla patrná značná fixace autorského kolektivu na tištěný výstup a malá zkušenost s automatizací. Byla velmi podceňována skutečnost, že údaje je třeba nejen zobrazit, ale především jasně a přesně uložit tak, aby kromě správného zobrazení mohly být i snadno vyhledatelné a směnitelné. V pravidlech zůstala celá řada nejasných míst, kde si autoři často vypomáhali formulací „podle potřeb systému“ a po ní nechávali problémy otevřené a nedořešené.

Zahraniční cesty pracovníků NK přinesly možnost seznámit se s reálnou výměnou záznamů v zahraničí a první provedené testy záznamů vytvořených podle nových pravidel jasně prokázaly, že nedůslednost a teoreticky pochopitelná snaha integrovat vše dobré z různých pravidel včetně vlastních nápadů do jedné instrukce vyústily v instrukci z hlediska praktické použitelnosti a mezinárodní směnitelnosti záznamů velmi problematickou. **Malá země s malou národní produkcí v nesvětovém jazyce nemá šanci „přebít“ katalogizační instrukce, podle nichž již byly vytvořeny desítky miliónů záznamů, a chce-li spolupracovat s ostatními zeměmi, měla by se přiklonit k některé z instrukcí již rozšířených, a to k té, s jejímiž uživateli hodlá v budoucnu nejvíce spolupracovat. Odhlédneme-li od mezinárodní směnitelnosti záznamů, bezpochyby stojí za převzetí zkušenosti velkých týmů odborníků, které byly nashromážděny a prodiskutovány během ukládání ohromného množství záznamů a do pravidel a jejich revizí se promítny. Specifická národní instrukce je cestou k izolaci, byť by byla sebelepší, a navíc může těžko dostatečně rychle a kvalitně podchytit všechny změny plynoucí z dynamického rozvoje popisovaných dokumentů.**

Práce na Pravidlech jmenného popisu byly v roce 1993 pozastaveny s tím, že v první fázi je nutné přeložit AACR2R a všechna ISBD, analyzovat přesně, co z uvedených mezinárodních standardů je pro českou katalogizační praxi přínosem a co je naopak nepřijatelné, výsledné stanovisko zapracovat do pravidel a odchylky od mezinárodních standardů důsledně podchytit. Obdobně

rozhodnutí bylo účinně ohledně formátu UNIMARC. Kurs jmenného zpracování směrem k mezinárodním standardům nebyl ještě oficiálně schválen, byl však, byť ještě poněkud opatrně, alespoň naznačen. Do úvah o budoucnosti české katalogizační politiky byla zahrnuta i otázka předmětových hesel a byla posuzována možnost aplikace předmětových hesel Kongresové knihovny (LCSH), která však byla odmítnuta. Předmětová hesla byla dále tvořena podle normy ČSN 01 0188 Tvorba předmětových hesel z roku 1983. Norma nevelkého rozsahu byla pro katalogizátory na rozdíl od obsáhlých manuálů k LCSH přijatelnější, poskytovala však jen rámcový návod a její interpretace v jednotlivých knihovnách byla natolik odlišná, že pozdější spojení vytvořených hesel do jednoho hesláře bylo nereálné. Tam, kde předmětová hesla nevyhovovala pro automatizované zpracování, našla uplatnění (vedle existujících oborových tezaurů) volně tvořená klíčová slova, pro klasifikaci dokumentů byla doporučena vrchní (hrubá) úroveň MDT. Takto vypadal stav katalogizačních instrukcí v České republice v roce 1993, kdy se v knihovnách začaly objevovat první integrované knihovnické systémy. Báze dat byly malé, proto se ještě neobjevil požadavek důsledné formalizace a kontroly autorit (jmenných i věcných).

Transformace - II. etapa (1994- , integrované knihovnické systémy, souborný katalog, mezinárodní výměna záznamů - OCLC, růst objemuází dat, potřeba formalizace a kontroly jmenných i věcných autorit)

V roce 1994 a později dochází v České republice k rozsáhlejší implementaci integrovaných knihovnických systémů v knihovnách a v souvislosti s výměnou systémů dochází postupně i ke změně standardů. Objevují se intenzivní úvahy o kooperaci knihoven a sdílení záznamů zpočátku na národní úrovni. V homogenním prostředí skupin knihoven se stejným systémem se výměna a sdílení záznamů začíná také realizovat, v celonárodním měřítku v heterogenním prostředí mnoha systémů (ALEPH, TINLIB, LANius, KP-SYS, RAPID LIBRARY aj.) naráží na technické problémy. Z teoretické do praktické roviny se postupně dostává i mezinárodní výměna záznamů - především přebírání záznamů z OCLC a předávání záznamů do OCLC. V souvislosti s národní i mezinárodní výměnou záznamů a přechodem na nové systémy nabývá otázka jednotných standardů na důležitosti a zároveň přibývají cenné a potřebné zkušenosti. Rozbíhají se projekty retrospektivní konverze katalogů a národní bibliografie, báze dat rostou a objevuje se nutnost věnovat se systematicky dlouho zanedbávaným a podceňovaným souborům autorit (jmenných i věcných). NK ČR dokončuje transformaci jmenného zpracování a zahajuje transformaci věcného zpracování (přechod na UDC MRF a LCSH v české i anglické verzi). Takto lze v kostce shrnout poslední etapu transformace katalogizačních pravidel a navazujících standardů. Dále se budeme věnovat detailněji jednotlivým krokům.

V rámci projektu CASLIN (Czech and Slovak Library Network - po rozdělení státu se CASLIN stal projektem mezinárodním) byla ustanovena Pracovní skupina CASLIN pro standardizaci a jmenné zpracování, která v roce 1994 publikovala první verzi materiálu **Záznam pro souborný katalog**²²⁾ určenou k připomínkování a ke schválení Radě ředitelů CASLIN. Materiál, který obsahoval kromě stanovení povinného minima údajů a technických náležitostí pro záznamy přijatelné do Souborného katalogu CASLIN i výčet základních standardů, byl schválen Radou ředitelů Souborného katalogu CASLIN v závěru roku 1994, což znamenalo jasnou deklaraci zvolených standardů:

1. **Výměnným formátem pro Souborný katalog CASLIN (dále SK CASLIN) je UNIMARC** (verze 1994) doplněný pro národní potřeby v bloku 9XX.
2. **Závaznými pravidly pro SK CASLIN jsou AACR2R** (verze 1998, dodatky 1993). V první fázi bude k dispozici český překlad, později české interpretace, které budou vytvořeny co nejdříve - jakmile budeme AACR2R teoreticky i prakticky ovládat natolik, že budeme schopni interpretace vytvořit. Prozatím se zdá být jasná preference originální formy jmen, názvů atd. (v souladu s doporučeními IFLA), v případě, že originální forma je obtížně zjištělná a/nebo pro české uživatele obtížně využitelná, bude použita forma česká (*poznámka: později změněno - preference české formy v souladu s AACR2R*).
3. **Pro SK CASLIN jsou závazná doporučení ISBD**. V případě rozporu mezi AACR2R a ISBD a dalšími doporučeními IFLA bude dána prozatím přednost ISBD a dalším doporučením IFLA (*poznámka: později změněno - s výjimkou elektronických zdrojů, kde je dokončena revize ISBD a není dokončena revize AACR2R - preference AACR2R*). Bude rozeslán dotaz (IFLA, ALA + přední světoví odborníci, kteří se podíleli na tvorbě zmíněných standardů a doporučení), jak v rozporných případech postupovat. Odpovědi budou vyhodnoceny, konfrontovány s praxí a vývojem v zahraničních knihovnách a závěry se promítnou do české interpretace AACR2R. Veškeré odchylky od AACR2R budou pečlivě zvažovány a zachyceny. Rozpory nejsou natolik zásadní, aby bránily zahájení zpracování.

Cesta od deklarace k praktické aplikaci uvedených standardů však byla ještě dlouhá a bez nadsázky nesmírně trnitá. Zpočátku chyběla česká verze zmíněných standardů. Překlady byly komplikované a trvaly mnohem déle, než jsme předpokládali. Bylo třeba ustanovit novou českou terminologii pro mnoho odborných výrazů, které u nás nebyly dosud používány. Nebylo snadné zachovat stejnou terminologii ve všech standardech, které různí lidé překládali paralelně. Bez potřebné praktické zkušenosti bylo obtížné správně pochopit a přesně přeložit některé okruhy a výrazy. Praktické zkušenosti postupně přinášely nový pohled na překlad řady výrazů a nebylo snadné promítnout změněná stanoviska do všech standardů, které byly v různé fázi zpracovávány a některé z nich (ISBD)

již byly dokonce vydány tiskem v pevné vazbě. S ohledem na změny originální verze i české terminologie se ukázalo jako velmi šťastné rozhodnutí o vydání překladu formátu UNIMARC a AACR2R v deskách s kroužkovou mechanikou. Na počátku měly knihovny k dispozici:

• **český překlad AACR2R**²³⁾ vydaný v roce 1994

• **slovenský překlad formátu UNIMARC**²⁴⁾ (slovenský překlad vydání z roku 1987 vyšel v roce 1994), český překlad vydání z roku 1987 nebyl s ohledem na avizované nové vydání dokončen, **český překlad** verze z roku 1994²⁵⁾ vyšel až v roce 1996

• **český překlad ISBD** (G, M, S), ostatní překlady vznikaly postupně.

Postupně byl přeložen a vydán též **UNIMARC/Autority**²⁶⁾ a **Příručka k AACR2R**²⁷⁾.

Logickým požadavkem knihovnické veřejnosti na přípravu a vydání **českých interpretací AACR2R** vznikl závažný a těžko řešitelný problém. Bez interpretací nebylo možné s pravidly snadno pracovat, ale interpretace nebylo možné připravit bez potřebných praktických zkušeností. Před vypracováním interpretací bylo nutné pravidla vyzkoušet, pochopit a „zažít“, aby bylo možné objektivně odlišit to, co se nám na nich nelíbí pouze z toho důvodu, že se jedná o nezvyklé řešení, a to, co skutečně nemůžeme aplikovat. Postupně prošel názor českých katalogizátorů na AACR2R zhruba tímto vývojem:

• fáze 1 (1994-1995): AACR2R jsou příliš složitá, nesrozumitelná a pro naši praxi naprosto nevhodná, interpretace a úpravy budou muset být velmi rozsáhlé

• fáze 2 (1996-1997): AACR2R mají určité pozitivní rysy, mají jasnou, logickou strukturu a přinášejí odpověď na většinu otázek, je pravděpodobné, že po zpracování určitých změn budou vyhovovat

• fáze 3 (1998-): AACR2R řeší mnoho otázek lépe než naše stará pravidla, jedná se o komplexní, praxí prověřenou instrukci, budou stačit minimální interpretace (volitelnosti + několik málo přesně vymezených okruhů). Interpretace AACR2R jsou k dispozici na http://www.nkp.cz/start/standard/def_int.htm.

Počátek aplikace AACR2R byl pro české katalogizátory skutečně mimořádně těžký. Tvrdě získávané zkušenosti však byly nesmírně cenné pro práci Pracovních skupin pro jmenné i věcné zpracování a Rady pro katalogizační politiku, které postupně připravovaly interpretace. Jednalo se o poradní orgány ředitele NK složené z pracovníků různých českých knihoven. Zpočátku byla jejich práce velmi těžká, nebylo jednoduché nalézt „společnou řeč“. Jednotliví členové měli různou míru praktických zkušeností a zastupovali různé systémové (= zájmové neboli nátlakové) skupiny. V návaznosti na tom, co jejich systém umožňoval či neumožňoval, se snažili prosazovat takové řešení a úpravy, které byly výhodné právě pro jejich systém. Po zohlednění limitů všech zastoupených systémů na počátku hrozilo, že z AACR2R mnoho nezůstane. Postupně došlo k dohodě, že nelze respektovat zájmy zástupců jednotlivých systémů a že při hledání společných řešení je nutné oprostít se od systémových limitů všech systémů. Tato dohoda prokázala

velkorysost a nadhled členů pracovních skupin a umožnila posun vpřed, což bylo teoreticky ideální, v praxi to ovšem znamenalo, že zástupci jednotlivých institucí se vraceli „domů“ s řešeními pro jejich systém a instituci těžko přijatelnými a ocitali se tak v nezáviděníhodné situaci. V pracovních skupinách byli zastoupeni pracovníci knihoven, které se na přechod na nový systém a nové standardy teprve připravovaly a tudíž na závěry příliš nespěchaly, ale také pracovníci knihoven, které už na nový systém a standardy přešly a řešení potřebovaly ihned, protože otevřené otázky komplikovaly jejich každodenní práci. Tam, kde práce postupovaly pomalu, musely hledat řešení vlastní s tím rizikem, že je budou muset později revidovat.

Velkým problémem, jehož řešení se dlouho odkládalo a několikrát měnilo, byla **forma jmen**.

Originální, jak předepisovala doporučení IFLA, nebo (podle AACR2R) česká forma tam, kde je všeobecně známá a pro české uživatele lépe srozumitelná? Snažili jsme se dlouho vyhovět doporučením IFLA a dostávali jsme se do stále větších potíží a nekonečných diskusí na toto téma. Nakonec jsme se z pragmatických důvodů přiklonili k řešení AACR2R s vědomím značného provinění proti jedné z důležitých zásad IFLA, nicméně byli jsme připraveni tento svůj „prohřešek“ vyřešit pomocí odkazů v rámci souborů autorit. Velmi se nám proto ulevilo, když na konferenci IFLA '97 v Kodani byla preference originální formy prohlášena za prakticky nerealizovatelnou a IFLA ji přestala nadále prosazovat. Bylo to právě v souvislosti s problematikou souborů autorit.

Problém originální versus národní forma jména se jeví jako zásadní tam, kde neexistují **soubory regulérních jmenných autorit** provázaných s bibliografickými záznamy, což jsme si uvědomili až v posledních letech, kdy jsme začali problematice autorit věnovat zaslouženou pozornost. Po mnoho let byla pozornost věnována především bibliografickým záznamům a záznamy autorit (jmenných i věcných) byly podceňovány. Nárůst počtu bibliografických záznamů v bázích dat, v nichž je bez správy souborů autorit stále těžší orientace, a počátky mezinárodní spolupráce na tomto poli nás přiměly k tomu, abychom problematice autorit věnovali potřebnou pozornost. Jsme teprve na začátku cesty a během doby, kdy docházelo ke kumulaci bibliografických záznamů bez důsledné kontroly a správy autorit, se nahromadilo mnoho koncepčních problémů k řešení i rutinní práce. Prozatím je k dispozici cca několik desítek tisíc záznamů jmenných autorit ve formátu UNIMARC/Autority na našem WWW serveru (<http://www.nkp.cz>) i na CD-ROM. Je to jen zlomek, vzhledem k tomu, že naše bibliografické báze (dostupné též na <http://www.nkp.cz> i na CD-ROM) již obsahují více než milion záznamů. Pro tvorbu a údržbu souborů autorit neposkytuje současná verze knihovnického systému používaného v NK dostatečný komfort, řadu prací je nutné provádět duplicitně. Význam báze autorit pro NK i ostatní knihovny je však ohromný. Nejen, že je zde možnost záznamy autorit využít a převzít, ale je zde i možnost seznámit se s tím, jak mají vypadat záznamy autorit odpovídající příslušným standardům a co umožňují. Jsme schopni konfrontovat své zkušenosti se zkušenostmi

jiných českých i zahraničních knihoven, průběžně integrujeme do báze jejich poznatky a návrhy tak, aby naše soubory národních autorit byly užitečným nástrojem nejen pro české knihovníky a uživatele knihoven, ale aby se staly plnohodnotným příspěvkem pro připravovanou mezinárodní spolupráci na tvorbě autorit.

V souvislosti s katalogizačními pravidly je třeba připomenout **sdílení bibliografických záznamů na úrovni národní i mezinárodní**. V České republice existuje jeden centrální souborný katalog, kterým je SK CASLIN. Do katalogu přispívají knihovny z celé republiky s různými systémy, pracuje tedy v heterogenním prostředí. Dále zde existují souborné katalogy sdružující knihovny pracující s určitým systémem, souborné katalogy vysokých škol atd. Pro možnost posouzení shody a rozdílů v aplikaci pravidel AACR2R v českých knihovnách má však největší význam projekt Kooperativní zpracování české knižní produkce, který zahrnuje deset největších univerzálních knihoven ČR včetně NK (Sdružení pro Českou národní bibliografii). Jde o knihovny s právem úplného nebo regionálního povinného výtisku, které pracují s různými systémy a mají různě dlouhou zkušenost s aplikací AACR2R. Protože se jedná o velmi těsnou spolupráci, odchylky a nepřesnosti jsou systematicky mapovány a příslušným knihovnám sdělovány. Dosavadní výsledky projektu s ohledem na použití pravidel a autorit lze shrnout takto:

Ť Stejný formát a aplikace doporučení ISBD nestačí. Pro efektivní spolupráci jsou nezbytná i shodná pravidla, velmi důležitá je volba i forma selekčních údajů. Všechny záznamy jsou dodávány ve formátu UNIMARC a zúčastněné knihovny již řadu let respektují doporučení ISBD. Pravidla AACR2R jsou v jednotlivých knihovnách aplikována postupně. **Při aplikaci odlišných katalogizačních pravidel se objevují v záznamech velké diference, které kladou velké nároky na další zpracování, a efektivita sdílení takovýchto záznamů je diskutabilní. Hloubka diferencí záleží na míře odlišnosti aplikovaných pravidel, při jejich zásadní odlišnosti mohou být záznamy vytvořené v jedné instituci pro jinou instituci těžko využitelné, byť obě používají UNIMARC i ISBD.** **Ť Spolupráci velmi komplikuje absence souborů autorit (jmenných i věcných).**

K obdobným závěrům vedla i **mezinárodní zkušenost**. NK využívá od roku 1997 záznamy OCLC pro rutinní katalogizaci části zahraniční produkce získané do fondu. V roce 1998 vyzkoušelo tuto možnost i dalších devět členů Sdružení pro Českou národní bibliografii. **Využití tohoto externího zdroje pokládají za efektivní pouze knihovny, které využívají shodná pravidla.** Nejlepší situace je v NK, která kromě AACR2R využívá též LCSH (v češtině i v angličtině), takže může využít i věcné zpracování. Obdobná zkušenost platí i opačně. **Národní knihovna posílá záznamy národní produkce do OCLC a zahraniční knihovny při jejich využití velmi uvítaly aplikaci AACR2R i LCSH.** Při rozhodování o přebírání/předávání záznamů totiž hraje náročnost následných úprav přinejmenším stejnou roli jako základní cena přebíraných záznamů.

Závěr

V současné době jsou v České republice v plném rozsahu implementovány mezinárodní standardy: AACR2R, ISBD, UNIMARC, LCSH a UDC-MRF. Jmenné zpracování bibliografických záznamů, kde začala transformace nejdříve, má nejhorší část cesty za sebou. Základní standardy byly přeloženy a ověřeny v praxi, na přípravě jejich českých interpretací a rozpracování pro jednotlivé druhy dokumentů se podílí týmy zkušených odborníků sdružených v pracovních skupinách, jejichž činnost se postupně diferencovala. **Značné dluhy máme v oblasti jmenných autorit, transformace věcného zpracování je teprve na počátku.** Došlo ke změně verze MDT (přechod na novou verzi, která u nás vyšla v anglicko-české verzi na CD-ROM), dlouho jsme uvažovali o způsobu transformace předmětových hesel. Nakonec se NK rozhodla pro použití LCSH. Nikoli pro přeložení celé lexiky, ale pro respektování zásad LCSH a využití té části lexiky, kterou potřebujeme pro popis dokumentů získaných do fondu. Záznamy zahraniční produkce stahované z OCLC, které jsou vybaveny LCSH v angličtině, jsou v NK doplněny českými ekvivalenty LCSH; česká produkce (prozatím knižní) je postupně opatřována LCSH v češtině i v angličtině.

Zahraničním standardům jsme se tedy rozhodně neubránili. Přesto se nedomníváme, že aplikace mezinárodních standardů znamená ztrátu národní identity, ale právě naopak. Před lety jsme vyjádřili pochybnosti o kvalitě zpracování české národní produkce v Kongresové knihovně a v databázi OCLC. Záznamy byly velmi stručné a byly zatíženy množstvím chyb. Tyto záznamy se z báze OCLC šířily po celém světě a knihovny, které je přebíraly, neměly lidské zdroje ani kvalifikaci na jejich úpravu. Zkratka - záznamy dokumentů z malé země napsané v jazyce, kterému na světě mnoho lidí nerozumí, nebyly prioritou. V Kongresové knihovně nám bylo doporučeno zdánlivě jednoduché řešení - abychom své dokumenty zpracovali sami způsobem, jenž bude vyhovovat nejen nám, ale také zahraničním knihovnám, které pak naše záznamy rády převezmou a naše produkce pak bude v celém světě „důstojně“ prezentována. Rozhodli jsme se, že se o to pokusíme, a po pěti letech jsme uspěli. Zahraniční knihovny, které jsou zvyklé spolupracovat a využívat externí zdroje, začaly záznamy České národní bibliografie využívat ihned, jakmile byly k dispozici. **Kromě dobrého pocitu, že si za zpracování národní produkce v mezinárodním kontextu ručíme sami, a kromě zvýšeného odborného kreditu jsme takto získali i určitý ekonomický kredit, který nám naopak umožňuje pro zahraniční produkci využít záznamy vytvořené v zahraničí. Jejich využití šetří náš čas a umožňuje nám každodenní kontakt se záznamy vytvořenými v zemích, kde existuje dlouhá zkušenost se standardy, které my používáme teprve krátce.**

Vlastní zkušenost nás vedla k závěru, že snaha o vytváření vlastních pravidel a hledání vlastních cest je omylem, nebo přinejmenším meandrem na cestě kupředu, plýtváním silami i penězi, které je možné lépe

využít jinde. Stejnou zkušenost jsme si zopakovali celkem třikrát: v případě Výměnného formátu, Pravidel jmenného popisu a dlouhého váhání s převzetím LCSH. Také ovšem velmi dobře víme, že tato zkušenost je nepředatelná. I nám před mnoha lety zahraniční kolegové radili: převezměte rovnou UNIMARC, AACR2R a LCSH! Neuměli jsme jim naslouchat, chyběla nám zkušenost a pokora před tím, co před námi (a pro nás) vytvořili ostatní. **Každý musí projít cestou vlastních omylů, meandrů a hledání, než je schopen určité věci akceptovat.**

Převzít mezinárodní pravidla a standardy by bylo nepochybně snazší, kdyby byly skutečně mezinárodní. Věřím, že tato situace dříve či později nastane - že knihovníci pod tíhou nových úkolů, které budou muset zvládnout, pokud budou chtít obstát před svými uživateli i v 21. století, ve spojení s ekonomickými tlaky prostě nebudou mít kapacity na to, aby znovu a znovu v různých zemích a/nebo regionech paralelně vynalézali již vynalezená pravidla, do všech jejich různých variant a modifikací zapracovávali tytéž změny (viz aktuální příklad elektronických zdrojů), obtížně konvertovali záznamy a prováděli následné rozsáhlé manuální úpravy nebo stokrát, tisíckrát i vícekrát popisovali tytéž dokumenty, to vše ve věku síti a všeobecné dostupnosti externích zdrojů včetně primárních dokumentů. Věřím, že se standardy postupně oprostí od různých předpon a přípon, které značí jejich vazbu na určitou skupinu zemí a/nebo tradici a katalogizátoři budou mít k dispozici mezinárodní:

Ť **katalogizační pravidla CR21** (AACR již jsou stejně dávno mezinárodní a nikoli ryze anglo-americká a jejich aplikace v dalších zemích přispěje k jejich internacionalizaci i zkvalitnění. Pravidla budou modernizována a po zahájení široké mezinárodní spolupráce v oblasti autorit přestane záležet na tom, která forma záhlaví je hlavní, důležitější bude, aby se všechny formy, včetně forem v různých písmech, našly a uplatnily v záznamech autorit. Pro bibliografický záznam použije každá země formu, která nejlépe vyhovuje jejím uživatelům, a v mezinárodních souborech autorit se postará o její zastoupení. Na prvním místě při zobrazení v mezinárodním záznamu autority pak může být forma jména dodaná jako první, nebo může rozhodovat prostě abeceda - důležitější než hlavní záhlaví bude totiž číslo záznamu autority, které všechny formy propojí)

Ť **formát MARC21** (zahrnující i UNIMARC cestou integrace jeho pozitivních rysů - především dostatečné granularity)

Ť **předmětová hesla SH21** (jako mnohojazyčná možnost věcného přístupu na základě řízeného slovníku přirozeného jazyka, která již začíná v různých zemích vznikat) propojená s

Ť **klasifikací DC21.**

Jak dlouho bude trvat, než se tato vize nebo vize jí podobná stane realitou, záleží na tlaku uživatelů na služby knihoven, intenzitě ekonomických tlaků a na schopnosti nás, knihovníků-katalogizátorů, oprostít se od zaběhaných

stereotypů a lpění na detailech. **V souvislosti s internacionalizací pravidel často padne argument – to či ono je pro naše uživatele nepřijatelné, protože potřebují ta a ta národní specifika. Skutečně je potřebují? Dnes, ve věku internetu a všeobecné globalizace, kdy se z našich národních, pečlivě opečovávaných a strážných bází běžně přepínají do dalších světových bází a služeb včetně plných textů, kde je od různých „nepřijatelných“ podob jmen, korporací či předmětových hesel stejně neuchráníme. Potřebují je oni, nebo my? Ptali jsme se jich, zda jim skutečně tak velmi záleží na rozložení popisných údajů v bibliografickém záznamu a na jejich oddělení příslušnou interpunkcí? Chtějí dokument snadno a rychle nalézt a získat. Většinou preferují jednoduchou podobu záznamů s návěštími a výsledky našich snah a/nebo bojů o tečky, čárky, dvojtečky či závorky vůbec neocení.**

Je třeba si otevřeně přiznat, že naznačená vize jednotných a jediných katalogizačních pravidel a dalších standardů pro 21. století může být utopií z velmi prozaického důvodu: představuje ráj pro uživatele, který bude muset být vykoupěn něčím, co představuje pro nás, knihovníky-katalogizátory, peklo. Totiž cestou změn a kompromisů a ztrátou letitých jistot spojených s určitým pohodlím. **Neskrývá se za obavou o ztrátu národní identity spíše obava z nevyhnutelných změn? U nás to tak většinou bylo. Kdykoli jsme se bránili převzetí mezinárodních standardů, byla v podtextu snaha zachránit pokud možno co nejvíce z toho, na co jsme byli zvyklí, vyhnout se radikálním změnám, nebo je alespoň oddálit. Je „česká cesta“ výjimkou, nebo je výjimkou, která potvrzuje pravidlo?**

Literatura:

- 1) Jmenná katalogizace. 1. část / Hana Vodičková. – Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1963. – 110 s.
- 2) Pravidla katalogu základního (lístkového abecedního seznamu jmenného) s dodatkem o popisu spisů drobných / Jaromír Borecký. – Praha : nákl. státním, 1925. – 164 s.
- 3) Instruktionen für die Alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken vom 10. Mai 1899. – Berlin : Behrend & Co, 1915. – 179 s.
- 4) Pravidla, jimiž se řídí budování abecedního seznamu jmenného / Z.V. Tobolka. – Praha : Čs. kompas, 1921. – 64 s.
- 5) Prozatímní pravidla abecedního jmenného seznamu / Komise pro reformu katalogizačních pravidel. – Praha : Státní nakladatelství, 1950. – 55 s.
- 6) Jedinýje pravila opisaniija proizvedenij pečati dlja bibliotečnych katalogov. – Moskva : Gos. biblioteka SSSR im. Lenina, 1959. – 8 sv.
- 7) Catalog rules : author and title entries : american ed. – Washington : ALA Publ. Board, 1908. – 88 s.
- 8) Jednotný katalogizační předpis pro literární službu. – Praha : Průmyslové vydavatelství, 1952. – 23 s.
- 9) Pravidla jmenného katalogu / Miroslav Nádvorník ... [et al.]. – Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1959. – 234 s.
- 10) Pravidla jmenného katalogu pro střední a menší knihovny / Miroslav Nádvorník ... [et al.]. – Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1960. – 129 s.
- 11) ČSN 01 0195 Bibliografický (dokumentační) a katalogizační záznam. – Praha : Úřad pro normalizaci a měření, 1965. – 28 s.
- 12) ČSN 01 0188 Tvorba předmětových hesel. – Praha : Úřad pro normalizaci a měření, 1983. – 38 s.
- 13) ASNB-K : prováděcí projekt automatizovaného systému české knižní národní bibliografie. – Praha, Státní knihovna ČSR, 1983.
- 14) Ověření aplikace systému GIPSY v národní bibliografii / Blahoslav Kovář, Zdeněk Franc, Oldřich Smělý. – Praha : Státní komise pro techniku, 1967
- 15) Automatizovaný systém zpracování fondů. – Praha : Státní knihovna ČSR, 1987
- 16) Obecná datová struktura dokumentografického záznamu. – Praha : Státní knihovna ČSR, 1988. – 195 s.
- 17) Výměnný formát pro bibliografický (dokumentační) a katalogizační záznam. – Praha : Státní knihovna ČSR, 1989. – 2 sv.
- 18) Modulární automatizovaný knihovnický systém. – Praha : Státní knihovna ČSR, 1989. – 7 modulů
- 19) ISBD(G) : Všeobecný mezinárodní bibliografický popis. – Praha : Národní knihovna, 1993. – viii, 36 s.
- 20) ČSN 01 0195 Bibliografický záznam. – Praha : Vydavatelství norem, 1992. – 38 s.
- 21) Pravidla jmenného popisu : verze 0.2 / Hana Vodičková ... [et al.]. – Praha : Národní knihovna v Praze, 1992. – 597 s.
- 22) Záznam pro souborný katalog. – Praha : Národní knihovna v Praze, 1994. – 21 s.
- 23) Anglo-americká katalogizační pravidla : druhé vydání, revize 1988 / American Library Association. – Praha : Národní knihovna v Praze, 1994. – 686 s.
- 24) UNIMARC manuál : slovenská verzia / IFLA. – Martin : Matica slovenská - Slovenská národná knižnica, 1994. – 588 s.
- 25) UNIMARC manuál : bibliografický formát / IFLA. – Praha : Národní knihovna České republiky, 1996
- 26) UNIMARC/Autority : univerzální formát pro autority / IFLA. – Praha : Národní knihovna České republiky, 1996. — 80 s.
- 27) Příručka k AACR2 : revize 1988 : výklad a příklady k Anglo-americkým katalogizačním pravidlům / Margaret F. Maxwell. – Praha : Národní knihovna České republiky, 1995. – 435 s.
- 28) AACR2R/UNIMARC : schválené české interpretace. Verze 2 (leden 1999). Přístup z: <http://www.nkp.cz/start/standard/def_int.htm

